

Babürlü Sarayında Farsça Çalışmaları

(Ekber, Cihangir, Şah Cihan ve Evrengzib Dönemleri)

*Berna Karagözoğlu**

ORCID / 0000-0001-7867-4724

Öz

Türklerin Hindistan'daki varlıkları ile Hindistan hem Fars hem de Türk kültürünü daha yakından tanıma fırsatı yakalamıştır. Gelenek ve göreneklerine bağlı olmaları ile bilinen Türkler, özellikle dil konusunda bu bölgede tam bir bağlılık gösterememiştir. Zira, Hindistan'da eserler Türkçe yerine Farsça yazılmış ve Fars kültürüne hizmet edilmiştir. Böylece Farsça, Türklerin fetihleri ile Pakistan, Hindistan ve civar bölgelere yayılmış, bu toprakların bilinen kültür mirasının dili olmuştur.

Türklerin yönetiminde iken bölge, eğitim ve kültürel bakımdan daha çok gelişmiş, edebî ve mimari yönüyle zenginleşmiştir. Özellikle Ekber Şah döneminde edebiyat ve eğitim alanlarında yapılan çalışmalar takdire şayandır. Bu dönemde Farsça, popülaritesini arttırmış her kesimden birey tarafından tercih edilmiştir. Hatta mutasavvıfların İslâm'ı yaymak için Kur'an ayetlerini Farsça

yazdıkları şiirlerinin arasında işledikleri görülmektedir.

Edebiyatın birçok türünde yapılan çalışmalar neticesinde, Farsça bölgede öylesine kabul görmüştür ki Ekber Şah döneminde devletin resmi dili, eğitim kurumlarının da eğitim dili olmuştur. Hint topraklarının asırlarca kullandığı Farsça İngilizlerin işgali ile yerini İngilizceye bırakmıştır. Günümüzde ise sadece üniversitelerde okutulmakta ve ağırlıklı olarak Farsçaya gönül vermiş Müslümanlar tarafından kullanılmaktadır.

Çalışmamız esnasında Türkler tarafından uzunca süre yönetilen alt kıtada eğer Farsça yerine Türkçe canlandırılmış olsa idi nasıl bir kültür mirası bugün bizi karşılardı? Anadilimizle yazılan Babürlülere dair kendi tarihimizde acaba karanlık noktalar kalır mıydı? gibi sorular aklımıza gelmektedir. Çalışmamızda Ekber Şah, Cihangir, Şah Cihan ve Evrengzib Şah'ın Farsçaya olan yaklaşımı, bakış açısı ve sanatsal faaliyetlere verdikleri destekler ele alınmış olup, dönemin önemli eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kavramlar:

Babürlüler Dönemi'nde Fars Dili, Ekber Şah, Cihangir Şah, Şah Cihan, Evrengzib Şah

* Yrd.Doç. Dr.,Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü,
brnkrzgl@gmail.com

Persian Studies At Baburian Palace(Periods Of Akbar, Jahangir, Shah Jahan And Aurangzeb)

Berna Karagözoğlu*

ORCID / 0000-0001-7867-4724

Abstract

Turks; presence in India give them an opportunity to get to know both the Persian and Turkish cultures more closely. The Turks are known for their commitment to their traditions and customs but they have not shown it fully in this region, especially in relation to language. Because, the works were written in Persian instead of Turkish and served to the Persian culture in India. Thus, Persian spread to Pakistan, India and the surrounding regions after the Turks' conquests of the region and became the language of the known cultural heritage of these lands.

The region were developed well in educational and cultural areas under the rules of the Turks, and specially got richer in literature and architecture. Particularly, the works carried out in the field of literature and education during the period of Shah Akbar deserve admiration. In this period, the popularity of the Persian was increased and preferred by people from all strata. In fact, it was seen that Sufi Muslims were weaving verses from the Quran into their Persian poems in order to spread Islam.

As a result of the work carried out in many types of literature, the Persian is widely accepted that became the official language

of the state during the period of Akbar Shah and become the language of education in the institutions. However, after the English occupation, the Persian, which were used in the Indian lands for centuries, left its place to English. Today, it is only taught in universities and it is mainly used by Muslims who have devoted themselves to Persian. During the course of our study, the questions such as 'if the Turkish was used instead of Persian at the subcontinent under the rule of Turks, what kind of cultural heritage would arise?' and 'if we would still have dark areas about our own history of Turkish-Mongol Empire in India' came to our minds. In our study, Shah Akbar, Jahangir, Shah Jahan and Aurangzeb's approach to Persian and their perspective and support for artistic activities were examined and information were presented about the important masterpieces of this period.

Keywords:

Persian Language in Baburian Period, Akbar Shah, Jahangir Shah, Shah Jahan, Aurangzeb Shah

Giriş

Günümüzde İran, Afganistan ve Tacikistan'ın resmi dili olan Farsça, orta çağda Hindistan'ın da resmi dili olmuş, coğrafyanın asırlarca konuşulan ve yazılan dillerinden biri haline gelmiştir. Hint toprakları yer altı ve yerüstü kaynaklarının zenginliğine sahip olmanın yanı sıra o coğrafyada yetişmiş çok sayıda şair, yazar, müverrih ve mutasavvıflardan geride kalan eserler ile de zengin kültür mirasının sahibi olmuştur. Farsça ile Hintliler, edebi açıdan

* Yrd.Doç. Dr. , brnkrzgl@gmail.com

bakıldığında Gazneliler döneminde Ebu'l Ferec Runî ve Mesu'd Sa'd Salman'ın şiirlerini okurken tanışmış, Çiştî tarikatından Şeyh Nizamüddin Evliyâ'ya olan bağlılığıyla bilinen Emir Hüsrev ve Hasan-ı Dehlevî'nin eserleri ile ¹de Farsçayı daha çok öğrenmeyi istemişlerdir. Hatta Farsça şiirlere duyulan ilgiyle Hint ve Fars toplumunun birbirine yakınlaşmaya başladığını söylememiz yerinde olur.

1-Ekber Şah Dönemi

Hindistan'da Fars edebiyatı Ekber Şah döneminde gelişim göstermiştir. Bu dönemde şiirin dışında farklı türde edebi ürünler de ortaya konmuştur. Örneğin Ebu'l Fazl ismiyle tanınan Şeyh Ebu'l-Fazl ibni Mübarek'in kaleme aldığı inşalar, üzerinden asırlar geçmesine rağmen tarih ve edebiyat alanında çalışmalar yapan araştırmacıların hâlâ ilgi odağı durumundadır. Ondan kalan mektupların Fars dili ve edebiyatına olan katkısı inkâr edilemeyecek kadar fazladır. Fazl'ın mektupları ölümünden sonraki dönemlerde dahi hayranlıkla defalarca taklit edilmiştir. Evrengzib, Ebu'l Fazl'ın düşüncelerini beğenmemesine rağmen, onun mektuplarından oğullarına övgüyle bahsetmiştir. Ebu'l Fazl'ın mektupları sadece epistoloji alanı çalışmaları için

değil, Babürlü dönemi kültürel tarihine tanıklık etmesi açısından da değerlidir.

Fars edebiyatının temel yapı taşlarından olan şiir, İran'da olduğu kadar Hindistan'da da önemli bir yere sahiptir. Padişahların teşviki ile Babürlü sarayında kültürel faaliyetleri düzenleyen şairler, sevdikleri işi yapabilmenin dışında kendilerini ifade edebilme olanağı da bulmuşlardır. Padişah Ekber'in sarayında hem Hintli hem Müslüman binlerce şair yetişmiştir. İsmi zikrettiğimiz Emir Hüsrev, Emir Hasan Dehlevî ve Ebu'l Fazl bunlardan sadece birkaçıdır. Dönemin gözde eserleri rağbet görmesinden dolayı tekrar tekrar yazılmış kimi zaman taklit edilmişlerdir. Bazen bilinmeyen eserlere duyulan merak ağır basmış, bu eserler tercümanlar aracılığıyla öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece çağlar öncesine ait eserler, farklı dillerde yeniden can bulmuştur. Ekber Şah'ın emri ile ilmi bir tercüme heyeti oluşturulmuştur. Sanskritçe ve Hintçe yazılmış olan eserler tercüme odalarında Farsçaya çevrilmiştir. Bedayûnî, Nakip Han, Faizi, Molla Şirî, Hacı Sultan ve diğer kişilerin çabalarıyla Mahabarata, Râznâme adıyla çevrilirken; Ebu'l Fazl tarafından Maheş Mahanad, Kışan Coşi, Bhagwat Gita; Faizi tarafından Lilavati; Bedayûnî, Nakip Han ve Hacı Sultan tarafından Ramayana; Bedayûnî ve Hacı Hüseyin Mervî tarafından Sang Hasan Battisi; Bedayûnî ve Molla İbrahim tarafından Athervan Veda; Molla Şirî tarafından Harivamsa; Molla Şah Muhammed tarafından Tarih-i Keşmirî; Molla Şah, Ebu'l Fazl ve Nakip Han tarafından Ramchandra tercüme

¹Alam Muzaffar, The Pursuit of Persian: Language in Mughal Politics, Author(s): Source: Modern Asian Studies, Vol. 32, No. 2 (May, 1998), pp. 317-349Published by: Cambridge University PressStable. <http://www.jstor.org/stable/313001>.Erişim: 15/02/2011 s. 119.

edilmiştir.² Babürlü dönemi edebiyatı için belki de söylenilmesi gereken en önemli şey o dönemde yapılan çeviriler ile Farsçanın geniş kitlelere yayılmasında yakalanan başarıları olmalıdır. Zira farklı dillerde yazılmış eserler tercüme yoluyla Farsçaya kazandırılmıştır. Bu şahsiyetlerin tercüme eser çalışmalarının dışında kendilerinin kaleme aldığı te'lif eserleri de bulunmaktadır. Bedayûnî'nin Muntehabu't-Tevârih isimli Farsça yazdığı eseri Sultan Ekber Şah dönemini anlatan dönemin önemli kitapları arasında sayılmaktadır.

Ekber'in sarayında Müslüman şair ve edebiyatçılara tanınan hak ve imkânların hepsi Hindu şair ve edebiyatçılara da aynı ölçüde tanınmıştır. Bu dönemde Müslüman şairlerin Hintçe şiirler yazdığı görüldüğü gibi Hindu şairlerin de Farsça şiirler yazdığı görülmüştür. Tulsi Das, Sur Das, Abdurrahim Han Hanan, Ras Han, Todar Mal gibi şahsiyetler dönemin önde gelen Hindu ve Müslüman isimlerdir. Türkçe, Arapça, Farsça bilmesinin yanında Sanskritçe gibi zor bir dile vâkıf olan ayrıca Hintçe ve bölge dillerinden Racestanî dili ile şiirler yazan Bayram Han'ın oğlu Abdurrahim Han-ı Hanan, döneme eserleriyle damgasını vurmuştur. Hint şiirinin gelişimine katkıda bulunan Hanan, Hindu şair Tulsi Das ile olan yakınlığı ve onunla yaptığı yazışmalarıyla da tanınmıştır.

Tercüme çalışmaları sadece Hintçeden ya da Sanskritçeden Farsçaya yapılmamış, Türkçeden Farsçaya ve Arapçadan Farsçaya da yapılmıştır. Kelile ve Dimne

Arapçadan Farsçaya Ebu'l Fazl tarafından çevrilmiştir.³ Abdurrahim Han-ı Hanan tarafından da Vakiyât-ı Vekâyi'? Baburi Türkçeden tercüme edilen eserlerdendir.⁴ Bunun dışında Babür tarafından yazılan Tüzük-i-Bâbüri de Abdurrahim Han-ı Hanan (1556-1627) tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir.⁵

Güçlü bir şair olarak bilinen Han-ı Hanan kendi sarayında birçok başarılı şairi de himâyesi altına almıştır. Manidâr şiirleri ile gönüllere taht kuran İranlı şair Resmi Kandaharî, Han'ı Hanan'ın sarayına İran'dan gelmiştir.⁶ Maasir-i Rahimî kayıtlarında doksan beş hatta daha fazla sayıda edibin onun sarayının öğrencisi olmaktan gurur duyduklarından bahsedilmektedir.⁷ Ekber döneminin bir başka İranlı şahsiyeti Nakib Han da

³ Mumtaz Hasan, Iran and Pakistan: The Story of Cultural Relationship Through the Ages, Karachi: Elite Publishers Ltd., 1971., pp.xxvii-viii.

⁴ Ghani M. Abdul, A History of Persian Language and Literature at the Persian Court Part III, 1930, s. 225-226.

⁵ Ghani, History of Persian Language and Literature at the Mughal Court: With a Brief Survey of the Growth of Urdu Language (Babur to Akbar). S. Allahabad: The Indian Press Ltd., 1929. s. 74 *The Genesis of Persian and Urdu Languages and Literatures in India (PDF Download Available)*. Available from: https://www.researchgate.net/publication/288834692_The_Genesis_of_Persian_and_Urdu_Languages_and_Literatures_in_India [Erişim Aug 19, 2017].

⁶ Abul Fazl, Ain-i-Akbari"Vol I, Iqtidar Alam Khan, "The Nobility under Akbar and the Development of His Religious policy, 1560-1580 A.B ", Journal of the Roval Asiatic Society 1968, s.85.

⁷ M Mujeeb, The Indian Muslims, George Allen and Unwin Ltd.: London 1967, s. 264-65.

² Ghani M. Abdul , A History of Persian Language and Literature at the Persian Court 1930, Part II, s.55I,

vaktinin büyük çoğunluğunu Hintçe ve Farsça yazılmış tarih kitapları, hikâye kitapları, efsaneler ve anekdotlar okuyarak geçirmiştir.⁸ Tarih-i Kandaharî'nin yazarı olan Arif Kandaharî önceleri Bayram Han'ın hizmetinde bulunmuş daha sonra ise uzun süreliğine Abdurrahim Han-ı-Hanan'ın hizmetine geçmiştir.⁹ Ekber'in sarayında usta bir şair, yazar ve aynı zamanda aldığı eğitimlerle hünerine yedi farklı üslûp katan dünyanın en iyi hattatlarından Eşraf Hân Mir Münşi gibi İranlı asiller de yaşamıştır.¹⁰ İranlı asiller kendilerini sadece şiirdeki kabiliyetleri ile sınırlı tutmamışlardır. Bayram Han'ın, Abdurrahim Han-ı Hanan'ın ve Yusuf Han'ın hizmetinde de bulunarak siyasetteki başarılarıyla da öne çıkmışlardır. Onlar mesnevînin her türünün, kasîdelerin en güzellerinin ve en seçkin beyitlerden oluşan divanların sahibi olmuşlardır. Hayatî Gilanî, Mir Muhammed Han Mukimî, Sebzvârî, Ahdî gibi İran'ın farklı bölgelerinden gelip Hindistan'da yaşamış çok sayıda İranlı şair, padişahları yahut onların oğullarını öven şiirler yazmıştır.¹¹ Şiraz'da doğan eğitimini tamamladıktan

sonra Hindistan'a gidip Han-ı Hanan'ın ve Ekber Şah'ın sarayına intisâb eden Cemaleddin Örfî-yi Şirazî de dönemin önde gelen kâsidecilerindendir.¹² Bunların dışında şiirlerini İran'dan saraya gönderen on beş şair de vardır.¹³

Padişah Ekber'in tarihe ve tarihçilere duyduğu ilgi, edebiyat tarihi alanının gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Ebu'l Fazl ve Bedayûnî kendilerini tarih alanında da gösterirken, Nizamuddin Ahmet ve Ferište de dönemin meşhur tarihçilerindedir. *Tarih-i Elfi* (Molla Ahmed Davud), *Âyin-i-Ekberî* ve *Ekbernâme* (Ebul Fazl), the *Muntahab-ut-Tevarih* (Badayûnî), *Tabakat-ı-Ekberî* (Nizamüddin Ahmed), the *Ekbernâme* (Feyzî Serhindî), ve *Ma'asır-ı Rahimî* (Abdul Bakî), *Tarih-i Hümayûn* (Bayezid Bayat) döneme kaynaklık yapan eser ve yazarlardandır. Ayrıca *Tuhfetü'l-Ekber Şahî* adıyla bilinen *Tarih-i Şîr Şahî*, de Abbas Han Sevanî tarafından padişah Ekber'in isteği üzerine yazılmıştır.

2- Cihangir Dönemi

Zengin edebî bilgi birikimine sahip Cihangir tıpkı kendisinden önceki padişahlar gibi cuma akşamları âlimleri zümresinde toplar, edebî faaliyetlerini devam ettirmiş. Onun döneminde bir yandan Kur'an tefsirlerinin yazımı

⁸Abdulkadir Badayuni, *Muntakhab-ut-Tewarikh* : Vol II-. translated by George S.A. Ranking Mehra Ofset Press, Chandini Mahal, Delhi 1979, s. 99.

⁹ S.A.S. Rizvi, *Religious and Intellectual History of the Muslims in Akbar's Reig*. Harbans Mukhia; *Historians and Historiography During the reign of Akbar*, New Delhi 1975, s. 298.

¹⁰ Abdulkadir Badayuni, *Muntakhab-ut-Tewarikh* : Vol II-. translated by George S.A. Ranking Mehra Ofset Press, Chandini Mahal, Delhi, 1979, s. 181.

¹¹ Abdulkadir Badayuni "Muntakhab-ut-Tewarikh": Vol II- translated by George S.A. Ranking Mehra Ofset Press, Chandini Mahal, Delhi 1979, s. 42.

¹² Halil Toker." Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir, II. Bahadır Şah Devri Şairleri", Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nazif Hoca. Üniversitesi Fars Dili ve Ed. Blm ,İstanbul 1995, s.42.

¹³Abul Fazl "Ain-i-Akbari": Vol I, s.29-36 İqtidar Alam Khan, "The Nobility under Akbar and the Development of His Religious policy, 1560-1580 A.B ", *Journal of the Roval Asiatic Society*; 1968

sürdürülürken diğer yandan da nazım türünde eserlere ağırlık verilmiştir. Ancak Ekber Şah'ın kurduğu Tercüme Dairesi onun döneminde eski önemini yitirmiştir.¹⁴

Ekber'in son halefi Cihangir'in Farsçada iyi olduğu kadar Türkçede iyi olmadığı bu nedenle hatıralarını anlattığı Tüzük-i Cihangirî isimli otobiyografini Farsça yazdığı,¹⁵ onun ayrıca iyi bir eleştirmen olup, Farsça gazeller üzerine yaptığı birkaç kritiği ve yorumunun mevcut olduğu belirtilir. Cihangir'in sarayının önde gelen isimleri ise Nakib Han ve Abdul Hak Dehlevî, Bakir Han Necm-i-Sani, Cumla Muhammed Emin Şehristanî olup, Nazir-i Nişapurî ve Talib-i-Âmulî ise sarayının ödüllü şairlerindedir. Bu dönemde Ebu'l Feth Gilânî ve Abdurrahim Han-ı Hanan birlikte bir şiir akademisi kurmuşlardır.¹⁶ Cihangir döneminde çok sayıda İranlı şair Hindistan'a göç etmiştir. Mirza Sahib İsfahanî, Baba Talib İsfahanî, Fusunî, Kumî, Maeliküş'süera Talib-i-Âmulî, Mir Masum Kaşî, Mulla Ziyai Gilanî, Muhammed Sufi Mazenderânî, Molla Haydar Hasalî, Molla Nazirî Nişapurî, Talib İsfahanî, Kalim Kaşanî, Şeyda,

Molla Hayati Gilanî ve Hacı Muhammed Can Kudsî Meşhedî isimli şairler gibi.

On yedinci yüzyılın sonunda Kuzey Hindistan'da yapılan çalışmalara bakacak olursak; Ekber'in Thatta'dan (Mulla Ahmad Daud) yazılmasını istediği eser olan Tarik-i-Elfi'nin, ancak Nur Cihan'ın kardeşi Asif Han Cafer Beg tarafından bu dönemde yazılabildiği görülür.

Cami'nin şiiri olan Yusuf ve Züleyha'nın en başarılı kopyası ise en önemli İranlı hattatlarından olan Mir Ali tarafından kopya edilmiştir. Eserdeki estetik başarı hattata Cihangir tarafından 1.000 altın Mohar getirmiştir.¹⁷

Abdullah Koil (Aligarh) tarafından Tarih-i Davudî, Maasır-ı Cihangirî isimli eser de Kamgâr Han tarafından, İkbâlnâme Muhammed Han Şerif Mutemed Han tarafından yazılmıştır.

3- Şah Cihan

Önceki padişahların dönemlerinden itibaren desteklenen Farsça, gelişimini sürdürmeye devam ederken Şah Cihan'ın hükümdarlığı döneminde muazzam seviyeye ulaşmıştır. Ortaya çıkan edebî ürünler oldukça fazladır. Bu dönemde eğitim ve öğretime daha çok önem verilmiş iki türde okul açılmıştır. Okullardan birisi Hint-Fars Okulu adıyla kurulmuş, İranlı ve Hintli öğrencilerin bir arada okumalarına imkân tanımıştır. Diğerisi ise tamamen Fars okulu olup İranlı öğrencilerin gidebildiği okuldur. Birinci okulun temsilcilerinden

¹⁴Beni Prasad, History of Jahangiri, Indian Press, Limited 1940, s.300.

¹⁵Alam Muzaffar "The Pursuit of Persian: Language in Mughal Politics" Author(s): Source: Modern Asian Studies, Vol. 32, No. 2 pp. 317-349 Published by: Cambridge University Press Stable <http://www.jstor.org/stable/313001>.Erişim: 15/02/2011 11:11 (May, 1998),s.293

¹⁶Khosla R.P, Mughal Kingship and Nobility, İdare-i Edebiyat-ı Delhi 1976, s.296.

¹⁷Jadunath Sarkar Studies in Mughal India; Calcutta M.C. Sarkar 1919, s. 282.

aynı zamanda kurucularından olan kişi Ebu'l Fazl'ın kendisidir.

Şah Cihan döneminin başlarında, İranlı Molla Şükrullah Afzal Han, Emin el-Kazvinî ve Celaledin Tabatabai'nin de aralarında bulunduğu çok sayıda önemli Fars bilim adamı himâye altına alınmıştır.¹⁸Bu durum Şah Cihan'ın babasının ve büyük babasının dönemindeki gibi Şah Cihan'ın kendi yönetimi zamanında da devam etmiştir. İranlı şairlerden Kelîm mahlası ile tanınan Ebu Talib, Hacı Muhammed Can Mirza Sayebî, edebi tarih alanında yazılmış eserlerden Padişahnâme'nin yazarı Abdul Hamid Lahorî ve Amel-i Salih'in yazarı Muhammed Salih gibi.¹⁹ Dönemin diğer ünlü İranlı şair ve akademisyenleri ise, Maulana Muhib Ali, Sayyadi, Mir Abdul Kasim İrani, Mirza Ziyaeddin, Şeyh Nazırı ve Molla Muhammed Fazıl Bedehşahi'dir.²⁰

Fars asıllı Akil Han adıyla sonradan tanınan Mir Askarî, Şah Cihan döneminde Evrengzib'in hizmetine girerek Dekken prensinin ikinci yardımcısı (1652-1657) olarak atanmış, edebî çalışmalarına oradan devam etmiştir.

Dönemin diğer şairlerinden Bibedel Han, Şah Cihan'ın doğumunu konu alan

kasideleri ile öne çıkmıştır. Ayrıca Şah Cihan, Muhammed Âmin Kazvinî'den kendisinden tahtta olduğu dönemi içeren bir tarihçe yazmasını istemiştir. Kazvinî, Padişahnâme ismini verdiği eserinde Şah Cihan'ın hükümdarlığının ilk on yılını kapsayan dönemi iki cilt halinde anlatarak eseri tamamlar. Daha sonra başka bir Padişahnâme de iki cilt olarak Abul Hamid Lahorî tarafından yazılır. Eserin ilk cildi Kazvinî'nin çalışması esas alınarak hazırlanır ancak Lahorî'nin eserinde Kazvinî'ninkinden daha fazla detaya yer verilmiştir.²¹ İkinci cilt Şah Cihan dönemini anlatır. Lahorî 1654'te ölür projenin sorumluluğunu Lahorî'nin öğrencisi Muhammed Varis üstlenir ve Padişahnâme 1654'te tamamlanır. Son eser Asiatic Society tarafından Lahorî'nin Padişahnâmesi'nin üçüncü cildi olarak yayınlanır

Şah Cihan'ın kızı Cihan Âra Begüm'ün tasavvuf konulu Risâle-i-Sahibiye ve Munis el-Ervâh isimli çalışmaları da unutulmaması gereken önemli çalışmalarındandır.²²Şah Cihan'ın harp meydanında başarısız ancak ilimde alanında gerek tasavvuf konulu çalışmaları gerekse çeviri eserleri ile söz ettiren oğlu Dârâ Şükûh'tan da bahsedilmesi gerekir.

¹⁸Jadunath Sarkar Studies in Mughal India; Calcutta M.C. Sarkar 1919, s. 282.

¹⁹ S.M. Jaffar; The Mughal Empire from Babar to Aurangzeb A.L. Srivastava; Medieval Indian Culture: P. 129., Sherwani; Cultural Trends in Medieval India 1936, s. 89-90.

²⁰B.P. Saxena; History of Shah Jahan of Delhi, Allahabad, Delhi 1958, s. 98.

²¹Jadunath Sarkar” Studies in Mughal India” Calcutta M.C. Sarkar, 1919. s.283.

²²Afshan Bokharim, Gendered _Landscapes_: Jahan Ara Begum's (1614-1681) Patronage, Piety and Self-Representation in 17th C Mughal India,” Doktora Tezi Viyana Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Tez danışmanı Prof. Dr. Ebba Koch 2009, s. 34.

Onun Farsça yazdığı kitaplar iki kısımda sınıflandırılmıştır.

Birinci kısım Azizler ve Mistisizm konulu çalışmalar başlığında toplanırken ikinci kısım ise Hinduizm ve Sanskritçeden Çeviriler başlığında toplanmıştır. Azizler ve Mistisizm ile ilgili çalışmalarını Sefinetü'l -Evliyâ, Sekînetü'l-Evliyâ, Risâle-i Haknûma, Tarîkâtü'l-Hakikât, Hasanatü'l- Ârifin, İksir-i Â'zam (Divan-ı Dârâ Şükûh) isimli kitaplarla ele almış, Hinduizme dair görüşlerini Mecmau'l-Bahreyn ve Mukâleme-i Baba Lâl ve Dârâ Şükûh isimli kitaplarında toplamış, Yoga Vasista, Sırr-ı Ekber (Upanişadlar), Bhagwat Gita gibi aslı Sanskritçe olan eserleri ise Farsçaya çevirmiştir.

4- Evrengzib Dönemi

Evrengzib, İslâm dini ve içtihatları konusu üzerinde duran, şiirden zevk almayan ve saltanat tarihinin yazımına karşı olan radikal bir yöneticidir. Onun dönemi boyunca birkaç tane de olsa önemli tarih kitabı yazılabilmektedir. Bunlardan bazıları Hafî Han'ın Muntakhabu'l-Lubâb ve Mirza Muhammed Kazim'in Âlemgîrnâmesi örnek verilebilir.²³

Evrengzib şiiri sevmemiştir, ona göre şiir; gerçekten uzak, yalan ifadelerden oluşmaktadır. Kızı Zebunnisa ise babasının aksine şiiri sevmiş hatta kendisi de divan sahibi bir şairdir. Zebunnisa'nın edebiyatın

her dalı ile ilgili olması ve âlimleri etrafında toplaması ile Evrengzib dönemi edebî yönden yoksun sayılmamıştır.

Bu dönemde yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir; Keşmir'de yaşayan İranlı büyük yorumcu Mullah Safiyuddin Erdebilî'nin, kendisini himâye eden Zebunnisa'ya duyduğu saygısından Zebu't-Tefâsîr ismini verdiği, Arapçadan Farsçaya çeviri olan Tefsir-i-Kebîre isimli çalışması vardır. Müslüman hukukunun en otoriter ve en ayrıntılı eseri olan Fetvâ-yı-Âlemgirî Evrengzib'in emri ile toplanan teologlardan oluşan bir grubun çabaları ile yazılmıştır. Evrengzib'in kendisi tarafından yazılmış olmasa da ona ait mektuplar, kayıtlar ve konuşmalar Kelimât -1 - Tayyibât, Rukkât-1 -Âlemgirî ve Âdâb-i-Âlemgirî başlıkları altında toplanarak imparatorun karakteri ve imparatorluğun genel şartları üzerinde biraz aydınlanma sağlamaktadır. Oldukça çarpıcı iki kitapta pek çok Hindu dinine ait bilgilenmenin Müslümanlar arasında nasıl yaygınlaşmaya başladığı gösterilmektedir. Diğer çalışmalar ise; Vakıyât-1 Âlemgirî Âlemgir'in hizmetinde çalışan Akil Han Razî tarafından yazılmıştır. Nüşa-i Dilgoşa ise Babürlü Hanedanı asillerinden olan Dauf Han'ın hizmetinde bulunan Bhimsen Saxena tarafından yazılmıştır. Evrengzib saltanatının bazı ünlü Fars şair ve tarihçileri de Tefvîkât-1 Kisrâ'nın yazarı Celal Tabatabai, Muhammed Fethüddin Şirzaî'nin oğlu Muhammed Mirza gibidir.

Nur Cihan'ın Fars literatürüne hâkim olduğu, onun Farsça şiirler yazıp Cihangir'e melodik sesiyle şarkılar

²³Bernier François, Travels in the Mugal Empire, Archibald Constable, Colombia University Library 1891, s.15.

söylediği de döneme dair önemli bir kayıttır.²⁴

Sonuç

Ekber Şah döneminde Farsçanın yaygınlaşması ile Farsça, Hindular arasında da öğrenilmek istenmiştir. Bedayûnî'nin yazdığına göre aslında Hindistan'da Farsça öğrenimi daha eski tarihte Sikandar Lodi zamanında başlamıştır. Ekber zamanında Farsçaya mükemmellik kazandırmak için Farsça dil eğitimi yapılmıştır. Farsça öğretiminde ilköğretim seviyesindeki çocuklara önceleri biktirmeden az zaman ayıracakları bir türde programlamaya gidilirken ileri seviyelerde eğitim görenlere Sadî'nin Bostan-Gülistan, Hace Nasiruddin Tusî'nin Ahlâk-ı Nâsirî, Celaleddin Devvânî'nin Ahlâk-ı Celâl ve Molla Hüseyin Vâiz el-Kâşifi'nin Ahlâk-ı Muhsinî gibi eserleri okutulmuştur.²⁵

Ekber döneminde Ahlâk-ı Nâsirî, Kimyâ-yı Saadet gibi eserler asiller tarafından okunabilirken Şah Cihan zamanında bu ve benzeri kitaplar orta sınıf tarafından devamlı okunan sıradan kitaplar olarak

görülmüştür.²⁶Ekber, oluşturduğu ilmi tercüme heyetinin yaptığı çeviriler ile Hinduları ve Müslümanları birbirine kaynaştırmayı başarmıştır. Hindular ile Müslümanlar öylesine etkileşim içinde olmuşlardır ki Hindular arasında İranlılardan bölgedeki tüm Müslümanların diline geçen “Bismillâh, be cehennem beras” gibi kelimelerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Ayrıca Ferheng-i Cihangîrî gibi çok sayıda önemli Hintçe-Farsça, Arapça-Farsça sözlükler, Farsça Kuran-ı Kerimler yazılmıştır.

Ekber, yabancı dil öğrenimini tüm devlet çalışanları için zorunlu hale getirmiş, birçok devlet okulu açtırmış ve bu okulların eğitim dilini Farsça yaparak, Farsçanın yaygınlaşması sağlanmıştır.²⁷ Böylece Hindular Farsçayı öğrenmeye daha çok istek duymuşlar ve Farsça Hindular ve Müslümanlar arasında ortak bir dil olmuştur. Dil ve fikir birliği her toplumda ve dönemde olduğu gibi Ekber Şah döneminde de ortak bir eğitim sisteminin kabulünü kolaylaştırmada önemli rol oynamıştır. Ayrıca Farsça hukukî ve dini çalışmalarda da kullanılmaya başlanmıştır.

²⁴ Sugam Anand, *History of Begum Nur Jahan*, New Delhi, Radha Publication 1992, s.45.

²⁵ Alam Muzaffar, *The Pursuit of Persian: Language in Mughal Politics*, Author(s): Source: *Modern Asian Studies*, Vol. 32, No. 2 pp. 317-349Published by: Cambridge University PressStable URL: <http://www.jstor.org/stable/313001>.Erişim: 15/02/2011 -May, 1998, s.326.

²⁶ Alam Muzaffar, *The Pursuit of Persian: Language in Mughal Politics* Author(s): Source: *Modern Asian Studies*, Vol. 32, No. 2 pp. 317-349Published by: Cambridge University PressStable URL: <http://www.jstor.org/stable/313001>.Erişim: 15/02/2011 - 1998, s.328-329.

²⁷ Srivastava A.L. *Medieval Indian Culture*. Agarwala & Co. Ltd, Jaipur 1964, s.128.

Şah Cihan zamanında sadece elit kesimin değil köylerde yaşayan çiftçilerin, askerlerin yararlanacağı türde eserlerin yazımına ve bu eserlerin sayılarının arttırılmasına gidilmiştir.

Hindistan'a Türklerin destekleri ile gelen Farsça, Hindistan'da kendi orijinal formunu koruyamamıştır. Bu dil vatanından uzaktaki yeni ortamında diğer kültürlerle ait fikirlerin, düşüncelerin etkisi altında kalarak, zamanla değişime uğramış ve içinde bulunduğu toplumun durumuna göre şekil almıştır. Babürlü saraylarınca desteklenen Farsça kelimeler yaşamını sürdürmekte olduğu toplumda kimi zaman tek başına kullanılmış kimi zaman da alt kıtanın asıl dili olan Hintçe ile yan yana getirilerek, Hint-Fars tarzının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Genel olarak Babürlüler döneminin tüm evrelerinde gerek Hindular gerekse Müslümanlar arasında Farsça öğrenmek ve biliyor olmak halkı gururlandırmıştır. Bu nedenle genç yaşlı demeksizin, mezhep din kültür fark etmeksizin orta çağ Hindistan'ında Sind'den Bengal'e kadar tüm Hindistan'da Farsça öğrenilmeye çalışılmıştır.

Hindistan'da Farsanın dışında daha çok Müslümanların rağbet ettikleri dillerden bir diğeri de Urduca'dır. Bu dil de tıpkı Farsça gibi Hindular arasında da öğrenilmek istenmiş ve sevilmiştir. Urduca'nın tarih sahnesindeki varlığı konusunda araştırmacılar görüş ayrılıkları yaşamıştır. Ancak dil daha çok sufilerin, Müslümanlığın yayılmasına katkı

sağlamak için ürettikleri eserlerle gelişim göstermiştir.

Kaynaklar

ABUL FAZL, 1968, Ain-i-Akbari; Vol I, İktidar Alam Khan, "The Nobility under Akbar and the Development of His Religious policy, 1560-1580 A.B", Journal of the Royal Asiatic Society.

AFSHAN, Bokhari, 2009, "Gendered Landscapes': Jahan Ara Begum's (1614-1681) Patronage, Piety and Self-Representation in 17th C Mughal India" Doktora Tezi Viyana Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Tez danışmanı Prof. Dr. Ebba Koch s. 34.

ALAM, Muzaffar, 1998, "The Pursuit of Persian: Language in Mughal Politics" Author(s): Source: Modern Asian Studies, Vol. 32, No.2 Published by: Cambridge University Press, England, s. 317-349 URL: <http://www.jstor.org/stable/313001> .Erişim: 15/02/2011

BADAYUNİ, Abdulkadir, 1979, Muntakhab-ut-Tewarikh: Vol II- III "translated by George S.A. Ranking, Mehra Ofset Press, Chandini Mahal, Delhi, India.

BERNIER, François, 1891, Travels in the Mugal Empire, Archibald Constable, Colombia University Library, U.S.A.

BEVİRİDGE, A.S, 1902, Babur-Nama or Memoirs of Babur, London, England.

GHANİ, M. Abdul, 1930, A History of Persian Language and Literature at the Persian Court Part III, Indian Press, Allahabad, India.

TOKER, Halil, 1995, "Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir, II. Bahadır Şah Devri Şairleri", İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Ed. Blm. Tez danışmanı Prof. Dr. Nazif Hoca. s.42.

MUMTAZ, Hasan, 1971, Iran and Pakistan: The Story of Cultural Relationship Through the Ages”, Karachi: Elite Publishers Ltd., Pakistan.

SARKAR, Jadunath, 1919, Studies in Mughal India, Calcutta, India.

JAFFAR, S.M, 1936, “The Mughal Empire from Babar to Aurangzeb”: A.L. Srivastava; Medieval Indian Culture: Sherwani; Cultural Trends in Medieval India, s.89-90.

KHOSLA, R.P, 1976, Mughal Kingship and Nobility, İdare-i Edebiyat-ı Delhi, India.

MUJEEB, M, 1967, The Indian Muslims, George Allen and Unwin Ltd.: London, England.

PRASAD, Beni, 1940, History of Jahangir, Indian Press Limited, India.

RİZVİ, S.A.S, 1975 “Religious and Intellectual History of the Muslims in Akbar’s Reign”, Harbans Mukhia; Historians and Historiography During the reign of Akbar, New Delhi, India. s.298.

SAXENA, B.P, 1958, History of Shah Jahan of Delhi, Allahabad, Delhi, India.

SRIVASTAVA A.L, 1964, Medieval Indian Culture, Agarwala & Co. Ltd, Jaipur, India,.

SUGAM Anand, 1992, History of Begum Nur Jahan, Radha Publication,., New Delhi, India.